

УДК 343.921.2:347.447.93

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ В ПОРІВНЯННІ З ПРОЦЕСОМ ЦИВІЛЬНИМ

Канарик Ю.С., Сахно Б.С.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

В даній роботі досліджується питання існування інституту забезпечення позову. Проводиться аналіз чинного законодавства щодо його правового закріплення. Аналізуються основні відмінності правового регулювання забезпечення позову у господарському та цивільному процесах. Наводяться правові положення, що регламентують діяльність суду в даній сфері. Надаються висновки щодо розмежування забезпечення позову у досліджуваних судових процесах.

Ключові слова: забезпечення позову, підстави забезпечення позову, заходи забезпечення позову, заява про забезпечення позову, скасування забезпечення позову.

Постановка проблеми. Здійснення правосуддя господарськими судами є важливим інституційним засобом реалізації державної економічної політики, оскільки, приймаючи рішення у господарських справах, суди одночасно здійснюють оцінку законності конкретних дій суб'єктів господарювання та в подальшому спрямовують їх у правове поле, що в кінцевому підсумку сприяє економічному зростанню нашої держави. Конституцією України встановлено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Крім того, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом

випадках суди розглядають також інші справи (ст. 124) [1].

Що ж до самого поняття господарського процесу, то воно є доктринальним та наводиться рядом вчених, які досліджують науку господарського процесу. Зокрема, під господарським процесом слід розуміти встановлену нормами процесуального права форму діяльності господарських судів, яка спрямована на захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання [2].

Варто відмітити, що господарське судочинство є формою захисту порушених (оспорюваних) прав особи, має свої особливості, які в свою чергу встановлені та регулюються нормами господарського процесуального права. Таким чином

переходячи до предмету нашого дослідження значимо, що заходи забезпечення позову є елементом господарського процесу, який виокремлено в окремий правовий інститут.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даного питання займалися такі науковці як Н.А. Абрамов, В.Е. Беляневич, С.С. Боровик, С.Н. Братусь, І.С. Денісов, В.І. Добровольський, В.В. Корольов, О.А. Кухарева, Я.О. Львов, М.А. Плюхіна, В.В. Резнікова, Д.І. Степанов, Г.С. Шапкіна, Є.О. Харитонов, В.В. Ярков та інші.

Метою статті є дослідження та порівняння сучасного господарського та цивільного процесуального законодавства, що стосується питання існування забезпечення позову. Інститут забезпечення позову за своєю природою має достатньо важливе значення, адже саме він дає реальну можливість сторонам процесу бути впевненими у виконанні рішення суду та захищає майнові інтереси особи, що звернулася до суду з відповідною заявою. Так можна зазначити, що даний інститут направлений на реальне і повне відновлення майнових прав учасників господарського судочинства, порушених в результаті неправомірних дій інших осіб, і є важливою гарантією захисту прав учасників господарського процесу [3].

Що ж до самого поняття «забезпечення позову», то законодавець не навіть його ні в Господарському процесуальному кодексі, ні навіть у Цивільному процесуальному кодексі України. Тому для надання такого визначення варто звернутися до Постанови пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», відповідно до якої забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог [4]. Отже, на нашу думку, забезпечення позову є сукупністю заходів, що передбачені відповідним законом, та які направлені на гарантування виконання прийнятого господарським судом рішення у відповідній справі.

Звертаючись до Господарського процесуального кодексу України зазначимо, що питанню про забезпечення позову присвячено три статті, які виділені в окрему главу (Глава X Забезпечення позову), а саме ст. 66 Підстави забезпечення позову, ст. 67 Заходи забезпечення позову та відповідно ст. 68 Скасування забезпечення позову. При цьому Цивільний процесуальний кодекс України, без виокремлення досліджуваного інституту в окрему главу, виділяє наступні статті: ст. 151 Підстави для забезпечення позову; ст. 152 Види забезпечення позову, ст. 153 Розгляд заяви про забезпечення позову, виконання ухвали про забезпечення позову, ст. 154 Заміна виду забезпечення позову або скасування заходів забезпечення позову, ст. 155 Відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, та повернення предмета застави.

Маємо зазначити, що в проекті нового Господарського процесуального кодексу України, що був розроблений відповідно до Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу ад-

міністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 року (далі – Проект), досліджуваній категорії так само виділено окрему главу, а саме Глава 10 Забезпечення позову, яка має свої відмінності із чинними положеннями. Насамперед даний розділ містить не три статті як попередній, а одинадцять, які більш деталізують процес здійснення заходів для забезпечення позову. Інші особливості нами буде розглянуто в ході нашого дослідження.

Отже, забезпечення позову як вже було зазначено, це сукупність визначених процесуальних дій, вони допускаються на будь-якій стадії провадження у справі, як під час подання позову, так і після відкриття провадження на будь-якій стадії розгляду справи та у випадку перегляду рішення у відповідних інстанціях (апеляція та касація), а також за основним та зустрічним позовами, в тому випадку якщо невжиття таких заходів може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення господарського суду [5]. Щодо уповноважених цим правом осіб, то це може бути і сторона процесу, і треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, адже вони користуються правами позивача у процесі, прокурор, а також суд за власною ініціативою, перелік осіб, які вправі заявляти клопотання є вичерпним.

Таке клопотання особи оформлюється за допомогою заяви про забезпечення позову, в якій мають бути вказані дані, на підставі яких суд має винести відповідне рішення, на жаль чинний ГПК України не визначає, що саме має міститися у заяві. Тому наведемо положення ч. 2 ст. 151 ЦПК України, в якій зазначено, що в заяві такого виду має бути зазначено причини, у зв'язку з якими потрібно забезпечити позов; вид забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності; інші відомості, потрібні для забезпечення позову [6]. При цьому в Постанові пленуму Вищого господарського суду України від 26 грудня 2011 року № 16 «Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову» зазначено, що особа, яка подала заяву про забезпечення позову, повинна обґрунтувати причини звернення із заявою про забезпечення позову. З цією метою та з урахуванням загальних вимог, передбачених статтею 33 ГПК, обов'язковим є подання доказів наявності фактичних обставин, з якими пов'язується застосування певного заходу до забезпечення позову [7].

Для прикладу варто відмітити, що в Проекті ГПК України, що запропонований до прийняття, питанню оформлення заяви виділено окрему статтю, наступного змісту, заява про забезпечення позову подається в письмовій формі, підписується заявником і повинна містити: найменування суду до якого подається заява; повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – грома-

дян України, номери засобів зв'язку та адресу електронної пошти, якщо такі є; предмет позову та обґрунтування необхідності забезпечення позову; захід забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності; ціну позову, про забезпечення якого просить заявник; пропозиції заявника щодо зустрічного забезпечення; інші відомості, потрібні для забезпечення позову [8]. Отже, законодавець не встановив певних вимог до форми та змісту клопотання особи в чинному законі, хоча усунув даний недолік у його проекті.

Далі розглянемо, які ж саме види забезпечення позову може бути застосовано, до його предмету. Так ст. 67 ГПК України в ч. 1 надає вичерпний перелік таких видів: накладання арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачу; заборона відповідачеві вчиняти певні дії; заборона іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору; зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку [5], для порівняння ЦПК передбачена їх більша кількість, наприклад, крім вказаних категорій, може бути застосовано передача речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам; встановлення обов'язку вчинити дії щодо унеможливлення доступу користувачів мережі Інтернет до об'єктів права інтелектуальної власності, правомірність використання (розміщення) яких у мережі Інтернет є предметом спору [6].

Звертаючись знову ж до Проекту ГПК маємо відзначити, що в ньому було збільшено перелік таких заходів, а саме, було додано наступні способи забезпечення: встановлення обов'язку вчинити певні дії; заборона іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору, або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві, або виконувати щодо нього інші зобов'язання; зупинення продажу майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно, або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту; передача речі, яка є предметом спору, на зберігання іншій особі, яка не має інтересу в результаті вирішення спору; зупинення митного оформлення товарів чи предметів, що містять об'єкти інтелектуальної власності; арештом морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги; іншими заходами, необхідними для забезпечення ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав та інтересів [8], цей захід дозволить зацікавленим особам більш повно та ефективно захистити свою вимогу.

Також даними статтями передбачається перелік випадків в яких не можливе здійснення забезпечення позову, наприклад, не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються (ч. 2 ст. 138 Проекту ГПК України); не допускається вжиття заходів забезпечення позову, які за змістом є тотожними задоволенню заявлених позовних вимог, якщо при цьому спір не вирішується по суті (ч. 11 ст. 138 Проекту ГПК України); не допускається забезпечення позову шляхом зупинення рішень, актів Національного банку України, а також встановлення для Національного банку України заборони або обов'язку вчиняти певні дії (ч. 5 ст. 67 ГПК України); не допускається накладання арешту на майно, на яке

накладено арешт відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (ч. 6 ст. 67 ГПК України) та інші обмеження передбачені чинним законодавством, що в свою чергу слугує механізмом захисту господарської діяльності для протилежної сторони спору.

Загалом частинами 2 та 3 ст. 67 чинного Кодексу зазначено, що про забезпечення позову господарським судом виноситься ухвала, яку може бути оскаржено, в порядку передбаченому законодавством. Інших же положень, стосовно порядку та способу розгляду заяви, законодавцем надано не було. А тому при розгляді клопотання особи про забезпечення позову господарському суду варто керуватися рекомендаціями постанови пленуму Вищого господарського суду України від 26 грудня 2011 року № 16, так п. 5, 6 цієї постанови визначено, що про забезпечення позову господарський суд виносить ухвалу, яка надсилається або видається сторонам у справі, іншим учасникам судового процесу (стаття 87 ГПК). Наказ про вжиття заходів до забезпечення позову не видається.

Зазначена ухвала з урахуванням пункту 2 частини другої статті 17 Закону України «Про виконавче провадження» має статус виконавчого документа, а тому повинна відповідати вимогам статті 18 названого Закону, в тому числі бути скріплена гербовою печаткою.

Статтею 106 ГПК передбачено можливість оскарження ухвал про забезпечення позову, скасування забезпечення позову. Відтак ухвали про відмову в задоволенні заяви про забезпечення позову або в задоволенні клопотання про скасування заходів до забезпечення позову оскарженню не підлягають [7]. Також Постановою надається роз'яснення стосовно того чим має керуватися суд при винесенні такої ухвали, а саме у вирішенні питання про забезпечення позову господарський суд має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням: розумності, обґрунтованості і адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; імовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, що не є учасниками даного судового процесу. У разі вжиття заходів до забезпечення позову з ініціативи господарського суду відповідні дії мають бути мотивовані з урахуванням, зокрема, наведеного, а також припису пункту 3 частини другої статті 86 ГПК [7].

Звертаючись до ЦПК України (ст. 153), можемо зазначити, що він передбачає законодавчо закріплену процедуру розгляду заяви даного виду, яка виглядає наступним чином: спершу, заява реєструється відповідним судом; якщо заяву подано до подання відповідного позову (заявнику надається три дні для подання позову),

вона розглядається не пізніше двох днів з дня її подання, а суд при її розгляді може вимагати від заявника додаткові документи та інші докази, що підтверджують необхідність забезпечення позову; суд має право вимагати від позивача забезпечити вимогу заставою, розмір якої визначається судом та вноситься на депозитний рахунок суду; за підсумками розгляду клопотання судом постановляється ухвала, якою може бути забезпечено позов повністю чи частково; ухвала надсилається заявнику і заінтересованим особам, та підлягає негайному виконанню, якщо ж забезпечення передбачає заставу, то виконання ухвали звертається негайно після внесення всього розміру застави.

Така ухвала може бути оскаржена, що не зупиняє її виконання і не перешкоджає розгляду справи, у випадку оскарження ухвали про скасування забезпечення позову або про заміну одного виду забезпечення іншим суд зупиняє її виконання.

Повертаючись до Проекту можемо стверджувати, що відповідна стаття (ст. 141. Розгляд заяви про забезпечення позову) містить тотожні положення зі статтею 153 ЦПК України, за винятком положень про розгляд заяви про забезпечення позову у вигляді арешту на морське судно (заява про забезпечення позову у вигляді арешту на морське судно розглядається судом не пізніше двох днів з дня її надходження після її подання без повідомлення особи, що подала заяву, та особи, що є відповідальною за морською вимогою. Якщо на момент постановлення ухвали про арешт судна позов по суті морської вимоги до особи, що є відповідальною за морською вимогою, не поданий, в ухвалі про арешт судна суд зазначає строк, протягом якого особа, що подала заяву про арешт морського судна, зобов'язана подати такий позов та надати відповідне підтвердження суду [8]).

Заключна стаття Господарського процесуального кодексу України, що є частиною розділу про забезпечення позову, це ст. 68 наступного змісту: питання про скасування забезпечення позову вирішується господарським судом, що розглядає справу, із зазначенням про це в рішенні чи ухвалі [5]. ЦПК в ст. 154 більше конкретизує порядок скасування ухвали про забезпечення позову, зокрема, дана норма встановлює, що заходи забезпечення позову можуть бути скасовані судом, який розглядає справу (ч. 3); особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову без її повідомлення, протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали може подати до суду заяву про їх скасування, яка розглядається судом протягом двох днів (ч. 4); питання про скасування заходів забезпечення позову вирішується в судовому засіданні з повідомленням осіб, які беруть участь у справі, неявка цих осіб не перешкоджає розгляду питання про скасування заходів забезпечення позову (ч. 5); якщо у задоволенні позову було відмовлено, провадження у справі закрито або заяву залишено без розгляду, вжиті заходи забезпечення позову застосовуються до набрання судовим рішенням законної сили, але суд може одночасно з ухваленням судового рішення або після цього постановити ухвалу про скасування заходів забезпечення позову (ч. 6); а також визначає випадки, коли така ухвала скасовується, якщо вона була прийнята до подання позовної

заяви: неподання позовної заяви протягом трьох днів з дня постановлення ухвали про забезпечення позову, повернення позовної заяви, відмови у відкритті провадження у справі (ч. 7) [6].

Положення ст. 146 Проекту ЦПК України, щодо питання скасування заходів забезпечення позову, досить відрізняються від положень ст. 68 Господарського процесуального кодексу та ст. 154 Цивільного процесуального кодексу. Так суд може скасувати існуючі заходи як з власної ініціативи, та і за клопотанням учасника процесу, яке має бути розглянуто не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду. За результатами розгляду такого клопотання постановляється ухвала, яка може бути оскаржена в установленому порядку. Також вводиться строк розгляду такого клопотання у межах 5 днів з дня надходження. Ухвала про скасування заходів забезпечення позову чи про відмову у такому скасуванні може бути оскаржена у встановленому законом порядку.

Цивільним процесуальним кодексом передбачено умову відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, та повернення предмета застави (ст. 155), яка передбачає, що у випадку скасування встановленого заходу забезпечення позову, набрання законної сили рішенням про відмову у задоволенні позову чи ухвалою про закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову. У разі внесення позивачем предмета застави відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, в першу чергу здійснюється за рахунок предмета застави. Предмет застави повертається позивачеві, якщо позов про відшкодування збитків не подано протягом двох місяців після настання обставин, визначених частиною першою цієї статті. Також предмет застави повертається позивачеві, якщо набрало законної сили рішення суду про задоволення позову або якщо сторони уклали мирову угоду [6].

Дана норма відсутня у чинному ГПК України, але передбачена Проектом у наступному вигляді, у випадку залишення позову без розгляду або закриття провадження з інших аніж зазначені в частині першій статті 143 цього Кодексу підстав, або у випадку ухвалення рішення суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову, відповідач або інша особа, чий права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживались (ст. 147) [8].

Аналізуючи наведені положення щодо заходів забезпечення позову у господарському процесі можемо зробити наступні висновки. Заходи забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій учасників процесу, які направлені на гарантування виконання прийнятого господарським судом рішення у відповідній справі. Дане поняття є тотожним для обох судових процесів, проте способи здійснення даного права особи є більш конкретизованими та деталізованими у Цивільному процесуальному кодексі України, що і було показано при дослідженні. Цей

недолік було враховано при написанні Проекту Господарського процесуального кодексу, маємо сподівання, що у разі його прийняття інститут

забезпечення позову набуде іншого, якісно нового вигляду, що зробить процес захисту прав особи більш ефективним.

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Дудник Л.М. Українське господарське право та господарське процесуальне право: курс лекцій: Навчальний посібник – К.: Поліграфцентр «Геопринт», 2015. – 569 с.
3. Абрамов Н.А. Хозяйственно-процессуальное право Украины: Учеб. пособ. – Х.: Одиссей, 2002. – С. 30.
4. Постанова пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06>
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 № 1618-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
7. Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 26 грудня 2011 року № 16 «Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-11>
8. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 23 березня 2017 р. № 6232.

Канарик Ю.С., Сахно Б.С.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

МЕРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСКА В ХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРОЦЕССЕ В СРАВНЕНИИ С ПРОЦЕССОМ ГРАЖДАНСКИМ

Аннотация

В данной работе исследуется вопрос существования института обеспечения иска. Проводится анализ действующего законодательства относительно его правового закрепления. Анализируются основные различия правового регулирования обеспечения иска в хозяйственном и гражданском процессах. Приводятся правовые положения, регламентирующие деятельность суда в данной сфере. Предоставляются выводы относительно разграничения обеспечения иска в исследуемых судебных процессах.

Ключевые слова: обеспечение иска, основания обеспечения иска, меры обеспечения иска, заявление об обеспечении иска, отмена обеспечения иска.

Kanarik J.S., Sakhno B.S.

National University of Life and Environmental Science of Ukraine

MEASURES OF SECURITY FOR A CLAIM IN ECONOMIC PROCEDURE COMPARED WITH CIVIL PROCEDURE

Summary

The question of existence of institute of security for a claim is investigated in this work. The analysis of current legislation is conducted in relation to its legal fixing. The basic differences of the legal adjusting of security for a claim are analysed in economic and civil procedures. Legal positions, that regulate activity of court in this sphere, are brought. Conclusions are given in relation to differentiation of security for a claim in the investigated trials.

Keywords: security for a claim, grounds to secure a claim, measures to secure a claim, statement of claim security, cancellation of the claim security.